

QÜESTIONARI SOBRE HISTÒRIA I CULTURA POPULAR D'UNA VILA MALLORQUINA DES PLA¹

Joan Miralles i Monserrat

És evident que des de fa algun temps entre els escolars i universitaris mallorquins es nota un interès creixent de conèixer més i millor la cultura popular tradicional del nostre país. Però també és igualment detectable la quasi subsegüent desorientació, i sovint descoratjament, que s'esdevé quan aquests estudiants es veuen mancats d'un text acceptable que els faci veure des d'una òptica suficientment àmplia i científica aquesta parcel·la de la nostra realitat. I aquest desencant i confusió és encara major quan es proposen dur a terme un treball de camp de recollida de materials sobre algun aspecte de la cultura popular o sobre qualche etapa de la nostra història més pròxima. Com que jo mateix m'he trobat en aquesta situació voldria contribuir de qualche manera a omplir aquest buit metodològic. És per això que ara i aquí sotmet a la vostra consideració aquest qüestionari sobre història i cultura popular d'una de les comarques mallorquines més representatives. Però, abans de més raons, voldria fi-

nar l'atenció dels oients en algunes advertències prèvies que consider d'interès.

1. Ja sé que existeixen tota una partida de qüestionaris o enquestes sobre recollida de materials folklòrics o etnogràfics, però en general no es refereixen a la realitat mallorquina i a l'estat actual de la qüestió, ja a les acaballes del segle XX. A Mallorca concretament, fa un centenar d'anys, l'arxiduc d'Àustria Lluís Salvador confeccionà un extens qüestionari, que fou traduït a diverses llengües, i del qual algun erudit ha parlat en termes francament lloatoris.² Però aquest treball és pràcticament introbable, i a Mallorca des de fa cent anys ha plogut ja una bona partida de vegades. L'any 1924, el mestre i folklorista artanenc Andreu Ferrer i Ginard publicà una *Classificació del folklore*, com a aplicació del sistema decimal.³ Permeteu-me, emperò, que vos digui que no acab de veure clar aquesta incondicional devoció al pitagorisme com a adequació perfectament

¹ Aquest qüestionari no és més que un esbós d'un altre repertori temàtic molt més ampliat que serà publicat pròximament a *Fontes Rerum Balearium*, de la Biblioteca March.

² *Tabulae Ludovicianae*, Prag, in selbstverlage, 1869; in 4° (mm. 220, h. 280). Es tracta d'una sèrie de qüestionaris amb les preguntes ja impreses i amb un espai en blanc per a les respostes. Inclou entre d'altres qüestions la posició geogràfica de la localitat estudiada, la raça i característiques dels habitants d'aquesta localitat, els usos i costums, aspectes lingüístics especials, proverbis, frases fetes, jocs de paraules, cançons, balls, estadístiques, artesanies, estris, mitjans de transport, fauna, flora, geologia, carrers, aigües, muntanyes, etc. Fou imprès en alemany, francès i italià, i possiblement també en castellà. Extreuc aquesta informació de la ressenya que fa d'aquesta obra l'erudit Fiorello de Farolfi en el seu llibret *Un grande dimenticato*. L'arxiduca Ludovico Salvatore di Toscana, extret de "Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria", v. XX-XXI della Nuova Serie LXXII-LXXIII della Raccolta-Trieste 1972-1973. Dec tota aquesta informació a l'amabilitat de l'amic Jaume Bover, de la Biblioteca March.

³ Aplicació del sistema decimal a la classificació del folklore, "Folklore Balear", vol. III (Artà 1924).

aplicable a la nostra realitat cultural, ni tampoc algunes distincions que hi fa, com és ara, entre els *nans* i els *homonets de colzada*, o el significat de qualque mot, com és el cas del que ell anomena *esqueix*, que no sabem si designa la desfeta de la virginitat, o vol alludir més tost a l'*escreix*, o arres matrimonials. Més sortat se'ns presenta el Principat, pel que fa als qüestionaris. Qui vulgui trobar-ne tota una tirallonga pot acudir a la *Iniciació al folklore* del conegut folklorista Joan Amades, inclosa en el tercer volum del *Folklore de Catalunya*.⁴ Aquí trobareu una relació prou minuciosa de qüestionaris o simples classificacions de materials, elaborats per diversos etnògrafs o folkloristes estrangers i de casa nostra. Podem citar, entre els primers, des de la classificació deguda al portuguès Teòfil Braga, de l'any 1885, fins a la que fa Arnold Van Gennep cap als anys trenta. I d'entre els catalans trobareu la de Cels Gomís, del 1912, fins a la de Rossend Serra i Pagès, del 1929. Per contra, no inclou ni ressenya, ni que sigui sumàriament, els qüestionaris que anà publicant l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya de la Universitat de Barcelona, els quals es caracteritzen per una gran minuciositat i un caràcter altament professional.⁵ Últimament el Congrés de Cultura Catalana, dins l'àmbit d'Antropologia i Folklore, ha donat a conèixer una comunicació: *Sobre la cultura popular al País Valencià*, que conté una breu relació de camps, temes o centres d'interès per a l'estudi d'aquest àmbit.⁶

2. Som conscient, d'altra banda, que el treball de camp, fonamentat sobre fonts orals, no basta, no és suficient, per a conèixer d'una manera cabal la cultura popular i la història del nostre país. Es tracta només

d'un mètode auxiliar. No hi ha dubte, per tant, que l'investigador, sigui etnògraf o historiador, s'haurà de servir també de les fonts escrites i de l'estudi de la mateixa realitat material en els seus diversos aspectes.

3. En principi, és clar que els materials a extreure a partir d'aquest qüestionari seran recollits per mitjà d'un magnetòfon o de les pròpies notes que l'investigador pugui prendre de boca de l'interviuat. Però no sempre hom pot actuar d'aquesta manera. En un bon nombre de casos s'haurà de servir així mateix d'altres mitjans, com és ara, la fotografia, els dibuixos, i fins i tot, els films, sonoritzats o no, segons els casos. Aquest és el cas, per exemple, dels trets culturals propis de la cultura popular material o de les danses o ritus culturals especialment dinàmics. De la mateixa manera, l'investigador cal que tingui present que es topará amb alguns punts o temes especialment dificultosos, considerats com a tabú per l'interviuat: el sexe, la higiene íntima, la Guerra Civil, etc. En aquests casos només la paciència, la prudència, l'habilitat i, no cal dir-ho, la mateixa experiència, són els únics antídots contra el desànim i la ineficàcia.

4. Torn a repetir que es tracta d'un qüestionari especialment preparat per a estudiar concretament una vila mallorquina des Pla i, encara, sense costa, sense mar. Ara com ara m'he limitat a aquesta comarca perquè és la que conec més i perquè actualment ocupa la meua atenció en tant que tema de recerca històrico-etnogràfica. No cal dir que en aquells casos de viles o llogarets de Muntanya o de Marina, aleshores, com és lògic, hom hi hauria de fer alguns afegitons, supressions i, en definitiva, canvis més o menys substancials.

⁴ Folklore de Catalunya. Costums i creences. Vol. III, Ed. Selecta (Barcelona, 1969).

⁵ N'existeix una recopilació en forma de llibret: Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya (Barcelona, 1922). Com ja diu el proemi "constitueix un primer assaig de Manual per a recerques d'Etnografia de Catalunya, o més concretament, una guia per a les diverses seccions que actualment té organitzades l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. Fonamentalment, és una codificació de les iniciatives i experiències dels sis primers anys d'activitat de l'Arxiu contingudes en les primeres Instruccions generals donades als col·laboradors, en les Circulars periòdiques, en els 12 Qüestionaris monogràfics publicats fins a la data, i sobretot en els volums I i II d'Estudis i Materials". Els autors d'aquest llibre foren J.M.ª Batista i Roca i T. Carreras i Artau.

⁶ Sobre la cultura popular al País Valencià. (València, 1977).

5. Aquest treball és un simple memoràndum, un simple recordatori, elaborat per a servir de guia de l'investigador en l'estudi de la temàtica que ens ocupa. Som conscient, no cal ni dir-ho, que, com a classificació o repertori temàtic que és, resulta susceptible d'ésser ampliat, reduït, capgirat, millorat, en suma. És per això que vull sotmetre aquest treball a la vostra crítica.

No em resta més que manifestar que aquest qüestionari no és, com és evident, una obra de síntesi, sinó un conjunt de temes bàsics, classificats de la manera que he conside-

rat més adient. Serà més tard quan els materials recollits d'acord amb aquesta guia podran ésser interpretats a la llum de les coordenades històriques i antropològiques de caire més estrictament teòric. Crec sincerament que la nostra generació, que possiblement serà la darrera que podrà dedicar-se a estudiar bona part dels elements culturals tradicionals, té un deure, un repte davant la història, que no podem deixar perdre de cap manera. Aquesta comunicació no pretén ésser sinó una petita contribució a aquesta gran tasca que ens queda per fer. Gràcies.

QÜESTIONARI

Data i lloc de la gravació magnetofònica.

I. AUTOBIOGRAFIA DE L'INTERVIUAT.

II. CONEIXEMENTS DE LA NATURALESA.

Toponímia.

Astronomia i metereologia.

Zoologia.

Botànica.

Mineralogia.

El cos humà.

III. LA CULTURA POPULAR MATERIAL.

La casa urbana i rural.

El mobiliari i d'altres accessoris casolans.

La indumentària.

Els productes de la collita i de la pesca. Queviures en general.

Instruments i estris de les feines i indústries casolanes.

Eines i objectes de la feina del camp i de la pesca.

Instruments, insígnies i estris dels diversos oficis, càrrecs, professions i entitats.

Monedes, pesos i mesures.

D'altres objectes casolans.

Mitjans de comunicació, desplaçament i transport.

IV. LA CULTURA POPULAR ORAL.

Rondalles.

Tradicions.

Llegendes.

Coverbos.

Acudits.

Fórmules idiomàtiques especials.

Endevinalles.

Refranys.

Comparances populars.

Oracions, serioses i burlesques.

Fórmules de caire màgic.

El cançoner: cançons curtes i llargues, codolades, glosades, dècimes desbaratades, romanços.

V. LA VIDA. USOS I COSTUMS.

1. Organització de la comunitat.

Estructura de la propietat.

La producció.

Transports i comunicacions.

Classes socials.

Entitats socials.

Oficis, càrrecs i professions.

La família.

2. Els cicles de la vida.

a) La vida de l'home.

La concepció, la gestació i el naixement.

La infància i la joventut.

La vida adulta.

La mort.

b) La vida quotidiana.

c) La vida durant la setmana.

d) La vida durant l'any.

3. Tècniques i moviments corporals.

El repòs.

Positures estàtiques de mortificació.

El vestir-se.

El menjar i beure.

La higiene personal.

Les necessitats corporals.

El sexe.

Els mètodes terapèutics.

D'altres activitats amb el cos en posició de repòs.

El parlar.

Les salutacions.

D'altres moviments, gestos o actituds corporals per a expressar un sentiment, una ordre, comunicar un fet, etc.

Moviments corporals en general que impliquen un esforç físic notable.

La gimnàstica i moviments de destresa corporal.

L'atletisme, els esports i els jocs en general.

Els balls i danses.

La lluita cos a cos i amb armes.

La feina.

Maneres de desplaçar-se.

Moviments, gestos i actituds de l'infant.

Moviments, gestos i actituds dels contrafets o gent anormal.

4. Usos i costums de la vida familiar i comunitària en general.

a) Activitats bàsiques de subsistència.

L'alimentació.

El vestuari.

La higiene.

La medecina popular.

b) Activitats laborals.

Feines casolanes femenines.

D'altres ocupacions casolanes.

Feines de fora vila i de la mar.

Oficis de menestralia.

Oficis i càrrecs municipals.

Professions lliberals.

D'altres ocupaciones, oficis, càrrecs o professions.

Oficis o activitats de caire ambulat.

c) Activitats socials de caire acadèmic, religiós, polític, cultural i laboral.

L'ensenyança.

Els actes religiosos.

Els actes polítics.

Activitats culturals.

El mercat i les fires.

d) Activitats lúdiques.

Els espectacles i competicions. La música.

El teatre.

El cinema.

Els toros.

El circ.

Les vetllades de gloses.

El futbol.

Les corregudes.

D'altres competicions.

Els concerts.

Les danses processionals.

Els balls de bot.

"Verbenes" i revetles.

D'altres activitats de caire lúdic o d'entreteniment.

La caça.

Les cercades.

El fumar.

Les lectures.

La conversa.

Els jocs.

VI. LES CREENCES.

Éssers i forces sobrenaturals.

Personatges relacionats amb la religió i la màgia.

Objectes, estris i animals relacionats amb la religió i la màgia.

Activitats de caire religiós, màgic o terapèutic.

La cultura popular oral màgico-religiosa.

Les creences màgico-religioses.

VII. LA HISTÒRIA.

Principals esdeveniments de caire polític, econòmic i social.

La Restauració borbònica.

La Dictadura del general Primo de Rivera.

La 2a. República.

La Guerra Civil.

La postguerra i el franquisme.

La monarquia de Joan Carles I.

Repercussions d'aquests fets polítics en l'àmbit local.

La producció.

Les obres públiques.

Les comunicacions i els mitjans de desplaçament en general.

L'emigració i la immigració.

Els fenòmens atmosfèrics notables.

Les epidèmies.

Els delictes, morts violentes i accidents en general.

Principals atemptats contra el medi ambient i el patrimoni cultural arquitectònic.

Troballes notables.

Les visites de personalitats o grups humans singulars.

Els personatges singulars.